

EL MAS FELIUS (RABÓS D'EMPORDÀ, ALT EMPORDÀ)

Jordi VIVO, Lluís PALAHÍ, Josep Maria NOLLA *

El jaciment del mas Felius se situa a uns cinc-cents metres al nord de les restes de l'antic cenobi de Sant Quirze de Colera, just a la riba esquerra de la riera que travessa la vall. Les restes ocupen una posició subtilment dominant. L'establiment agrícola i ramader es va obrar a l'entorn d'uns afloraments rocosos naturals que s'haurien aprofitat per construir una edificació terrassada.

L'any 2012 el Laboratori d'Arqueologia i Prehistòria (LAP) de la Universitat de Girona, en col·laboració amb la "Fundació Albert Tomàs i Bassols. Patrimoni Cultural, Recerca i Estudi" va endegar una campanya d'excavació per començar a delimitar el jaciment i determinar el seu estat de conservació i la seva importància patrimonial. Malauradament diverses circumstàncies varen impedir la continuació dels treballs l'any 2013.

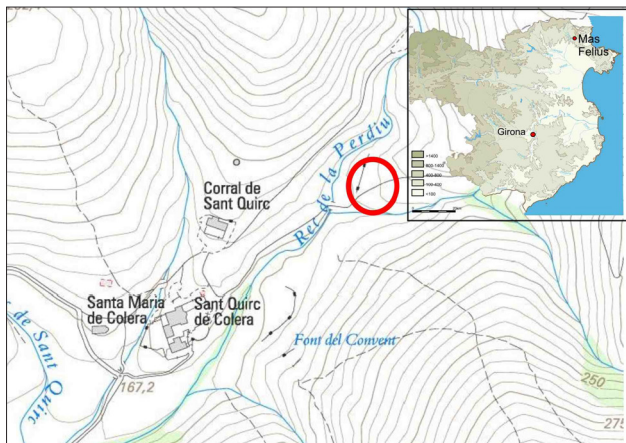

Figura 1. Ubicació del jaciment del Mas Felius.

DESCRIPCIÓ DE LES RESTES

Els murs més visibles, que ocupen una notable extensió – uns 500 metres quadrats –, són obrats amb pedra seca fent servir el material del subsòl (pissarra). Es tracta de parets amples i sòlides, d'entre 60 i 70 cm de gruix, que en ocasions conserven una alçada superior al metre i mig.

Una primera lectura visual permet observar el que sem-

blarien ampliacions i afegits a l'edifici inicial, resseguint les vessants dels afloraments rocosos, partint d'un nucli central que ocuparia la part més enlairada del sector. En aquest sector elevat s'hi pot apreciar a simple vista l'existència d'un cos edificat de més de 8 m d'est a oest, però del que desconeixem l'amplada nord-sud.

A un segon nivell, en direcció nord, s'observen tot un seguit de murs que dibuixen un segon cos rectangular, de 7,5 m d'est a oest per 3,10 m de nord a sud. Aquest segon cos presenta una orientació diferent a la del cos superior, probablement per adaptar-se a la topografia del terreny. Finalment, a una cota inferior se situa la zona que ha estat objecte d'excavació i que presenta una orientació similar a la del cos central que acabem de descriure. De fet, tot i que l'excavació no va poder confirmar aquest punt, tot sembla indicar que el mur nord del cos intermedi actua al mateix temps de mur de tanca de migdia del sector excavat.

Aparentment aquestes successives construccions terrassades podrien correspondre a diferents ampliacions de l'edifici, i de fet, els materials obtinguts a l'excavació semblen determinar que la zona prospectada (la terrassa inferior, situada al nord) podria ser més moderna que la resta de construccions.

A partir de la documentació escrita (que hem d'agrair a Ramon Fina i Joan Badia), la primera menció coneguda dels Felius es troba en un capbreu de 1313, de manera que sabem que a principis del segle XIV el mas funcionava i estava habitat per homes propis de l'abat del convent. El següent testimoni data ja de 1598 i aleshores el mas ja apareix esmentat com a ròneg i deshabitat. Per tant, en algun moment indeterminat entre els segles XIV i finals del XVI el mas sembla haver estat abandonat de manera definitiva. La documentació coneguda fins al moment no aporta cap dada referent al moment fundacional de l'edifici.

DESCRIPCIÓ DELS TREBALLS

Com a característica general de les estructures del jaciment

* Laboratori d'Arqueologia i Prehistòria de l'Institut de Recerca Històrica de la Universitat de Girona

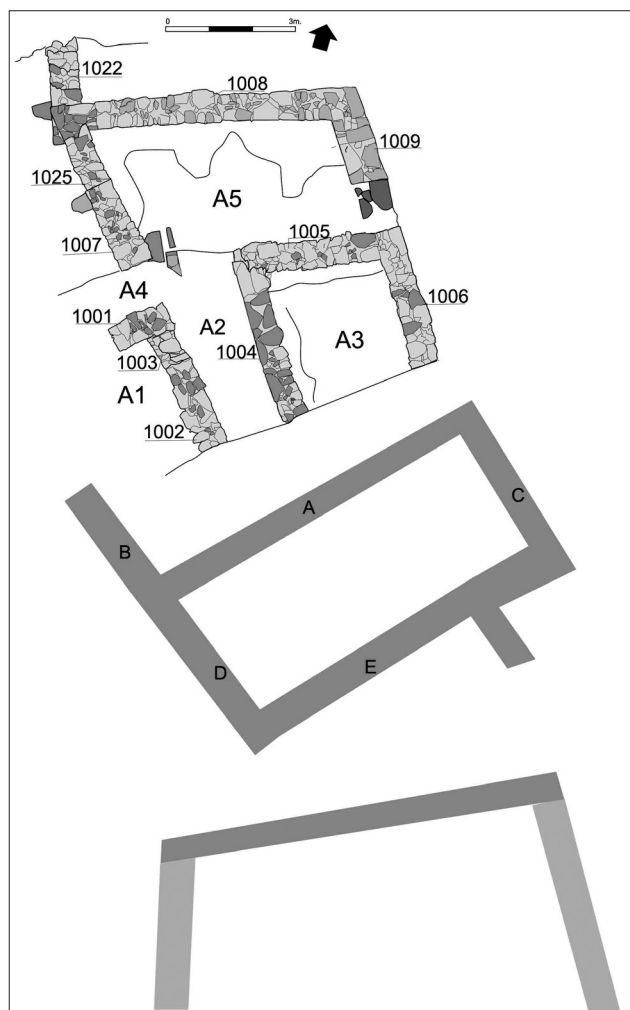

Figura 2. Planta general del jaciment.

438

ment cal assenyalar que els murs eren bastits amb lloses de pissarra (la roca de la zona) lligades en sec. Això ha provocat que els enderroc fossin molt importants tant a l'interior com a l'exterior de les estances.

Àmbit 1

Àmbit situat a l'angle sud-oest de la zona excavada. La superfície excavada no cobreix tota la cambra. S'ha excavat una superfície de 2,60 m (nord a sud) i 1,30 m (est a oest). Solament es coneixen els murs de tramuntana (1001) i llevant (1002 i 1003). Els altres límits se situen fora de la zona excavada, tot i que per migdia podria tancar amb el mur A i per ponent amb el mur B, dues estructures no excavades però que resulten parcialment visibles en superfície. Val a dir que el mur A, que tancaria probablement l'espai per migdia, se situa a una terrassa superior. El mateix passa amb la tanca occidental (B), però en aquest cas era apreciable a simple vista que el mur continuava, durant un tram almenys, de la terrassa inferior, tot adaptant-se al desnivell del terreny. Desconeixem si el mur A s'assentava sobre la roca que va ser retallada i readaptada com a mur

de tanca de l'àmbit 1, o si "folrava" el desnivell aprofundint fins la mateixa cota que el mur 1002.

El mur nord (1001) finalitza amb un tall vertical molt clar, fet que induïx a pensar en l'existència d'una porta en aquest sector, de la qual, però el brancal occidental quedaria fora de la zona excavada.

Àmbit 2

Passadís o petit espai distribuïdor situat a llevant de l'àmbit 1. La superfície excavada cobreix una superfície de 4,20 m (nord a sud), i presenta una amplada irregular de 1,80 m a l'extrem nord i de 1,45 m a l'extrem de migdia. Aquest mur sembla presentar una porta a la banda sud, però malauradament aquesta obertura se situa al límit de la zona excavada.

Àmbit 3

Se situa just al nord-est de l'A2 i completa la bateria de tres cambres exhumades a la banda meridional del sector explorat. Es tracta d'una estança de 2,65 m d'amplada d'est a oest i 3 m de nord a sud, sense que s'hagi arribat al límit sud de la cambra tot i que probablement es tracti del mur A, que sembla tancar tota la zona i definir un canvi de cota dels nivells de circulació de l'edifici. A l'extrem meridional del mur occidental se situaria la porta de l'habitació, de la qual solament es va apreciar un dels brancals al límit de l'espai excavat.

Aquesta fou una de les dues habitacions que es va poder excavar íntegrament. Es féu ben palès que tots els murs anaven a buscar la roca, que fou repicada per regularitzar-la, si bé només de manera parcial, ja que el desnivell natural és ben evident. En aquells punts on la roca davallava de manera més brusca, particularment a l'angle nord, foren localitzades algunes llosetes de pissarra, disposades planeres, per tal de falcar els murs, farcir els buits i regularitzar mínimament el terreny al damunt del qual s'havien d'aixecar les parets.

Àmbit 4

Espai obert, relativament estret (1,05 m d'amplada), que interpretem com una mena de corredor o passadís distribuïdor, al qual s'hi accediria per una porta oberta per ponent, i del qual no en coneixem la longitud total. Per llevant, en canvi, la seva presència es difumina entre els àmbits 2 i 5.

Àmbit 5

És el més gran de tots i ocupa tota la banda septentrional de l'àrea explorada, de 5,25 m d'est a oest per 2,75 m de nord a sud. El mur UE 1007, que és el tancament occidental, presenta, a la meitat nord-oest del parament, un tall vertical molt clar a partir del qual està construït amb lloses de pissarra de dimensions, en general, més petites, cosa que assenyala sens cap mena de dubte la presència d'un mur diferent (UE 1025). De fet, just allà on s'aprecia el tall, a l'altra banda del mur UE 1007 encara resta una llosa, ben imbricada amb ell, que va en direcció oest i que posa de manifest la presència d'una cantonada, de manera que, inicialment, hi havia hagut un angle en aquest punt que, posteriorment, s'aprofità per bastir una nova paret (UE 1025). El tancament septentrional de l'A5 està definit pel mur UE 1008, en el qual hi ha oberta una espitllera i, poc més amunt, s'observen, disposades a una distància més o menys regular, diferents cavitats quadrades que travessen d'una banda a l'altra la paret, que no són altra cosa que forats per encaixar-hi una bastida. El mur UE 1009 constitueix el límit oriental de l'estança i és entre aquest i l'angle dels murs UUEE 1005 i 1006 que es troba oberta la porta que comunicaria aquest espai amb l'exterior, on encara es pot seguir un caminet que voreja el torrent de la Perdiu. De la mateixa manera que al mur UE 1008, en aquest també es pot veure algun forat de bastida, coincidint a la mateixa alçada que els del mur suara esmentat. Finalment, el tancament meridional està format, en part, pel mur UE 1005, en el qual s'hi aprecia una cavitat quadrada i fonda, feta expressament a faisó d'armariet. Completa l'estructura d'aquesta habitació un contrafort (UE 1022) situat a la cantonada exterior formada pels murs UUEE 1025 i 1008, bastit per tal de donar-li més estabilitat i assegurar-lo al pendent rocós que davalla de manera més tost abrupta cap al torrent.

En general, la seqüència és molt similar als diferents espais amb un potent paquet d'enderroc. A l'A5, amb tot, la quantitat de fragments de teules trobats fou més gran que

Figura 3. Vista general de la zona excavada.

en altres espais (sobretot l'A3), amb especial concentració a la banda sud-oest. Per sota de l'enderroc hi havia, quasi imperceptible, un senzill nivell de circulació de terra trepitjada i, per sota, allà on la roca queia de manera més abrupta. Com veurem aquest nivell de circulació presenta algun problema interpretatiu.

CONCLUSIONS

Un dels objectius de la campanya realitzada l'any 2012 era procurar precisar la potència estratigràfica i les possibilitats que oferia el jaciment per futurs treballs. Per aquesta raó es va triar com apunt d'inici dels treballs un espai situat a l'extrem de l'edifici, on la potència de les estructures assegurava aparentment la conservació d'una potència estratigràfica suficient.

Atès que partíem de la possible premissa que la zona excavada pertanyia a una ampliació de l'edifici, suposàvem que la data fundacional d'aquest espai no havia de ser forçosament la del mas pròpiament dit, però sí podia ser-ho la data d'abandonament. Els materials més moderns localitzats, certament molt escassos, indiquen que el mas (almenys el sector excavat) no va anar més enllà del segle XV. De fet la majoria de materials recuperats se situen a la centúria anterior, el XIV, moment en què podríem situar la construcció d'aquest sector de l'edifici.

Aquesta datació final fa molt temptadora la hipòtesi que el seu final fou motivat per una o més de les successives pestes que assolaren bona part de l'Europa baixmedieval, per algun dels conflictes bèl·lics que afectaren la zona, o el propi procés de decadència del monestir amb el que devia tenir forts lligams, en aquelles mateixes èpoques o fins i tot per una combinació de tots aquests factors.

Pel que fa al desenvolupament del mas en general, una inspecció ocular de les restes que es conserven permet intuir, almenys, algunes grans fases constructives que, de moment, no podem situar cronològicament. La primera, en la qual trobaríem el germen i la part més antiga del mas, es relacionaria amb les estructures situades a la part més alta del pujol, mentre que a la segona l'edifici experimentaria un procés d'expansió que el menaria a estendre's vessants avall fins arribar a l'extensió màxima. Així doncs, la part explorada arqueològicament correspondria, en teoria, a aquesta fase de creixement. Ara bé, tractant-se d'espais quasi independents, que aprofiten el desnivell natural, les relacions estructurals no tenen perquè correspondre sempre a canvis cronològics i potser, per exemple, la construcció del bloc edificat de la terrassa intermèdia i el de la inferior podrien ser coetanis. Solament l'excavació dels diversos espais podrà determinar l'existència o no d'aquests decalcatges cronològics.

Com hem vist en la descripció de les estructures, en els diferents àmbits excavats també es poden apreciar diferents fases constructives, particularment als àmbits 1 i 5. Així al parament oriental de l'A1 s'aprecia una porta tapiada. Per altra banda, també hem vist que el mur occidental de l'A5 originalment formava la cantonada d'una cambra que s'obria cap al sud-oest i, més endavant, quan hom decidí de construir l'A5, s'aprofità per prolongar-lo en direcció nord. Fou, doncs, en aquest segon moment, que malauradament no hem pogut datar, que es bastí la cambra amb l'espitllera. La seva construcció, directament sobre el pendent sobtat i irregular de la roca que davalla vers el torrent de la Perdiu va comportar, per tal d'assegurar que l'estructura no s'ensorraria, el bastiment d'un potent contrafort (UE 1022) just a l'angle oest; mentre que la resta de l'obra, ben ancorada a la roca i amb més facilitat, no necessitava més estructures d'aquesta mena.

Aquest àmbit (5) presenta alguns problemes interpretatius. La presència d'una porta a la banda est, per molt que es trobi oberta cap a un sector amb un fort pendent resulta difícil d'explicar si la funció de l'estructura fos eminentment defensiva, tal i com podria mostrar l'existència al mur nord d'una finestra d'espitllera. Aquests dos elements, a més, plantegen altres interrogants. L'alçada a la que se situa el llindar de la porta és més baix que el punt on aflora la roca a la banda oest de la cambra. Una cosa similar succeeix amb l'espitllera, que quedaria excessivament baixa si s'hagués de relacionar amb un hipotètic nivell de circulació que cobrís completament la roca. A més, tot sembla indicar que les cambres situades a migdia situarien els seus nivells de circulació a una cota encara més elevada. Això és clar a l'àmbit 3, que es va excavar completament i on la roca natural aflora a una cota situada un metre per damunt del llindar de la porta de l'àmbit 5.

Si ens tornem a centrar a l'àmbit 5 en els paraments nord i est s'aprecien tot un seguit d'encaixos quadrangulars. Aquests no poden correspondre al suport d'un paviment de fusta, per dues raons. Per una banda, els situats a la banda nord no se situen a la mateixa alçada que els de la banda de llevant. Per l'altra, no es conserva cap encaix similar al mur de migdia, on haurien d'existir si es tractés de l'encaix pel suport de les bigues travesseres d'un paviment de fusta. Per tant, sembla clar que en aquest cas es tracta d'encaixos per a les bastides constructives, i que d'existir un paviment de fusta, aquest se situaria probablement a una cota més elevada, no conservada. La comunicació entre l'A5 i la resta de l'edifici (d'existir) s'hauria de realitzar a través d'una escala de fusta.

BIBLIOGRAFIA

AA.VV. 2000, *Història de l'Alt Empordà*, Diputació de Girona.

BOLÓS, J. 1993, Poblament i societat. Transformacions en el tipus d'hàbitat a Catalunya a l'edat Mitjana, *IV Congreso de Arqueología Medieval Española*, vol. II, 331-340.

BOLÓS, J. (ed.) 1996, *Un mas pirinenc medieval. Vilosiu B (Cercs, Berguedà)*, Lleida.

CONGOST, R., TO, L. 1999, *Homes, masos, història: la Catalunya del Nord-Est, segles XI-XX*, Girona.

FERRER, M.T., MUTGÉ, J., RIU, M. (eds.) 2001, *El Mas català durant l'Edat Mitjana i la moderna: segles IX-XVIII: aspectes arqueològics, històrics, geogràfics, arquitectònics i antropològics: actes del col·loqui celebrat a Barcelona del 3 al 5 de novembre de 1999*, Barcelona, CSIC.

SERNA, E., MORET, R.M. 2006, *Rabós d'Empordà*, Quaderns de la Revista de Girona.

SERRA, A. 1993, Análisis de la distribución espacial en la subcomarca del Collsacabra: Tavertet i Sorerols (Osona) en los siglos X-XV, *IV Congreso de Arqueología Medieval Española*, vol. II, 467-484.

SERRA, A. 2007, La forma constructiva del Manso en la Cataluña del s. XII, un panorama diverso, *Boletín de Arqueología Medieval*, 13, 289-321.

SERRA, A. 2012, Análisis de la evolución del manso en la organización del espacio rural y en su forma constructiva (Catalunya ss. XI-XVIII), in Arízaga, B., Mariño, D. et al. (eds.), *Mundos medievales: espacios, sociedades y poder: homenaje al profesor José Ángel García de Cortázar y Ruiz de Aguirre*, vol. 2, 1915-1932.